

LUND UNIVERSITY

Review of Morten Søvsø, "Ribe 700–1050. From Emporium to Civitas in Southern Scandinavia" (2020)

Wienberg, Jes

Published in:
Fornvännen

2023

Document Version:
Förlagets slutgiltiga version

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Wienberg, J. (2023). Review of Morten Søvsø, "Ribe 700–1050. From Emporium to Civitas in Southern Scandinavia" (2020). *Fornvännen*, 118(3), 200–202.

Total number of authors:
1

Creative Commons License:
Ospecificerad

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

Morten Søvsø, *Ribe 700–1050: From Emporium to Civitas in Southern Scandinavia*. Ribe Studier 2. Jutland Archaeological Society Publications 113. Aarhus 2020. 284 s. ISBN 978-87-93423-52-7.

Ribe på Jylland har som stad haft en central roll i utvecklingen av stadsarkeologin i Danmark och med rätta väckt uppmärksamhet i andra länder. Här genomfördes den första egentliga stadsarkeologiska undersökningen i Danmark på 1950-talet, här påvisades på 1970-talet en bebyggelse från tidigt 700-tal, vilket gör Ribe till den äldsta staden i Skandinavien. Här tillämpades omkring 1980 en *single context*-liknande stratigrafisk metodik, alltså mycket tidigare än t.ex. i Lund. Här genomfördes på 1980-talet ett omlandsstudium, ”Marsk, land og bebyggelse. Ribeeegnen gennem 10.000 år”, som inspirerade när Ystadprojektet drog igång i Sverige. Här genomfördes 2017–2018 en mycket noggrann undersökning av en stadstomt i projektet ”The Northern Emporium”, som kan inspirera vad gäller metodik för grävningar och deras dokumentation.

Som bakgrund kan man peka på det faktum, att Ribe i och med det danska nederlaget 1864 förlorade stora delar av sitt omland och därmed hamnade i ekonomiskt stillestånd. Staden med dess gator och byggnader förskonades i stort sett från senare tiders förnyelse. Sedan måste man peka på ett annat faktum, nämligen att ledarna av Den antikvariske Samling i Ribe, senare arkeologer vid Sydvestjyske Museer, har visat en imponerande ihärdighet och uthållighet i utforskningen av stadens historia.

Ledaren av arkeologin vid Sydvestjyske Museer, Morten Søvsø, som har varit verksam i Ribe med omnejd genom två årtionden, har nu publicerat en monografi med titeln *Ribe 700–1050: From Emporium to Civitas in Southern Scandinavia*. Søvsøs bok är påkostad och genomarbetad, som flertalet publikationer utgivna av Jysk arkæologisk Selskab, knutet till Moesgård Museum i Aarhus. Boken är i A4-format, med hårda pärmar, mycket rikt illustrerad med kartor, teckningar och fotografier, oftast i färg. Texten är på engelska, men lätt att följa.

Boken består av åtta huvudkapitel inledningsvis inramade av ett förord och på slutet en

engelsk sammanfattning, en bibliografi, noter (de är relativt få), ett appendix med de dendrokronologiska dateringarna från Ribe fram till 2015 samt som ett appendix, ett flygfoto med alla arkeologiska undersökningar, som har genomförts i staden, och de är många.

Kapitel 1, ”Introduction”, redogör för bokens syfte och tre huvudfrågor: 1) Varför och hur uppstod Ribe? 2) Hur utvecklades Ribe under perioden 700–1050? 3) Kan en modell för Ribes utveckling tillämpas på andra städer i Sydskandinavien?

Kapitel 2, ”Aspects of the theoretical discussion of towns and their origins in northern Europe”, är en för danska publikationer lite ovanlig, kort, men uppfriskande redogörelse för bokens teoretiska utgångspunkter med en genomgång av och kommentarer till numera klassiska verk och projekt. Søvsø betonar att bebyggelsen i området tycks präglad av kontinuitet från järnålder till nutid. Sedan följer en första presentation av en modell (inte en teori) för tolkningen av Ribe, stadens utveckling från att vara just en handelsplats eller ett emporium på 700-talet och till en kristen stad, en *civitas*, omkring 1050.

Kapitel 3, ”History of research into Ribe”, är en presentation av stadens forskning och utforskare, främst en rad av arkeologer och antikvarier verksamma i staden sedan 1950-talet, med namn som Hans Stiesdal, Mogens Bencard, Stig Jensen, Per Kristian Madsen, Jakob Kieffer-Olsen, Claus Fèveile – och Morten Søvsø – för att nämna de kanske viktigaste. Ur ett genusperspektiv en tämligen ensidig serie. Kapitlet är tidigare presenterat i en kortversion i antologin ”Store danske arkæologer” (2019).

Kapitel 4, ”Topography – the coastal zone of West Jutland in the Iron Age, the Viking Period and the Middle Ages”, är en sorts omlandsstudium för tiden 500–1500, som utnyttjar Ribeprojektets ingående studium av det då självständiga museets ansvarsområde. Men nu aktiveras även iakttagelser från arkeologiska undersökningar och fynd i hela Västjylland med det medeltida Ribe stift, som sträckte sig ända upp till Limfjorden.

Kapitel 5, ”Ribe AD 700–1050”, är en grundlig presentation och tolkning av stadens utveckling mot bakgrund av arkeologiska undersök-

ningar. Genomgången inleds med tafonomiska överväganden kring bevaringsförhållanden samt även något om grävningsmetodiken, sedan följer en kronologiskt uppdelad redovisning – Ribe under 700-talet, 800-talet, 900-talet och 1000-talet.

Det avslutande kapitel 6, "The urbanization of southern Scandinavia, AD 700–1050", samlar trådarna, gör korta utblickar till andra emporier under 700-talet som Ribe enligt Søvsø kan jämföras med – Reric vid Wismar och Åhus i Skåne, där mer omfattande publicering av den sistnämnda lokaliteten efterfrågas av Søvsø. Ett danskt kungasäte lokaliseras i Lejre på Själland, med tillhörande emporier i gränstrakterna under 800- och 900-talen – i Hedeby, kanske Havsmarken på Årø, Aarhus på Jylland och Kaupang i Vestfold. Sedan påvisas i utblickar samma utveckling som i Ribe, där ett *emporium* ersätts av en *civitas*. I Ribe flyttas således omkring 1050 aktiviteter och bebyggelse från norra sidan av ån till domkyrkan på den södra sidan, medan den tidigare stadsbefästningen utjämnas; egentligen borde det väl vara en flytt från östra till västra sidan enligt recensenten. Samma tendens urskiljs, där kristna städer etableras, nära men medvetet inte precis på samma ställe som de hedniska centralplatserna. Det kan ses vid Asmild/Viborg på Jylland, Odense på Fyn, Lejre/Roskilde på Själland och Uppåkra/Lund i Skåne.

I slutet av två huvudkapitel finns punktvisa sammanfattningar – i kapitel 4 och 5. Annars kan bokens tolkningar eller huvudresultat snabbt avläsas i en serie illustrativa kartor – fig. 91 (s. 126), 126 (s. 168), 154 (s. 201), 170 (s. 214), 177 (s. 221), 184 (s. 230), 194 (s. 242) och 201 (s. 252).

Ett urval av iakttagelser genom boken: hur handelsplatsen etableras med permanent bebyggelse i början av 700-talet med en brunn år 704 och tomter ca 710–720, troligen på initiativ av en lokal aristokrati med förankring i den närliggande centralplatsen Dankirke tillsammans med friser och kanske kungen. Handelsplatsen har tillkommit där "Drivejen" passerar Ribe å och där det troligen bildas en naturhamn innanför längs ån. Hur kungen som det framgår av mynthanteringen tar kontroll från ca 725. Hur handelsplatsen på norra sidan av ån avgränsas med först en, sedan en andra vallgrav och be-

fästning på 900-talet och under 1000-talet. Det finns även en tillhörande gravplats med hedniska gravar. Hur den stora kyrkogården kring domkyrkan, som påvisades vid utgrävningar 2008–2012, är vittnesbörd om kristendom innan Harald Blåtand hävdade att han kristnade danerna enligt sin stora runsten i Jelling på Jylland. Och hur den av Ansgar omkring 855 anlagda kyrkan, som långt senare har ersatts av den befintliga romanska domkyrkan, kan ha fungerat som centralkyrka eller "minster" i ett annars hedniskt landskap.

Søvsøs bok förtjänar stort beröm för sättet att driva en tankeväckande tes kring övergången från en handelsplats till en stad, från *emporium* till *civitas*. Det är förebildligt hur stadens arkeologi och antikvarier, omlandet och ett stort antal arkeologiska undersökningar presenteras, analyseras och tolkas, inte enbart i staden Ribe utan även i ett stort omland, och att resultaten perspektiveras, som det sägs på akademiska, genom utblickar till andra lokaliteter i Sydskandinavien. I tillägg måste nämnas, att illustrationerna är en fröjd att studera.

Men helt invändningsfri är inte boken. Kapitlet om utforskningen av Ribe har en onödig tendens att låta redogörelsen åtföljas av personliga kommentarer eller omdömen, samtidigt som annat avgörande ändå hålls förborgat. De allmänna teoretiska resonemangen i kapitel 2 aktualiseras inte riktigt i de följande kapitlen, men det är inte ovanligt, snarare norm i avhandlingar. Den svåra frågan om vad en stad är, får vi inte svar på här heller, trots rubriken (s. 15), men vi förstår att det dels finns handelsplatser/*emporier* knuta till ett nätverk med Dorestad, och senare Hedeby som de viktigaste, dels kristna *civitas*, men att centralplatser är något annat, hedniska residens. Diskussionen kring nätverk, urbanisering och begrepp kunde dock ha utvecklats och preciserats. Och av och till saknas en referens till andra forskare som berört liknande frågeställningar, t.ex. kring kyrkoarkitekturen i den rika marsken (s. 82f; t.ex. Ebbe Nyborg och Per Kristian Madsen) och en notering om att Harald Klak kanske kan vara begravd i Hedeby (s. 234; Poul Skaaning?). Och även om förekomsten av trälar nämns sporadiskt, så kunde fenomenet ha fått mera uppmärksamhet, inte

minst kring grophusen som omtalas som SFB, en lite införstådd förkortning för "sunken feature building".

Søvsøs bok är ännu ett bevis på Ribes centrala roll. Boken är förebildlig till form och innehåll och kommer att bli ett standardverk i den fortsatta diskussionen och forskningen om städer i Danmark och Nordeuropa. Boken har tillkommit i huvudsak 2013–2017, men inte försvarats som PhD- eller dr.phil.-avhandling, det sistnämnda den stora danska doktorsgraden. Boken har emellertid sådana kvalitéer, att den mycket väl kunde ha presenterats som det ena eller kanske det andra. Oavsett är det nu dags att gratulera till prestationen och rekommendera boken till nya läsare.

Jes Wienberg

Lunds universitet
Institutionen för arkeologi och antikens historia
Box 192
SE-221 00 Lund
jes.wienberg@ark.lu.se

David Graeber & David Wengrow. *Början på allt: En ny historia om mänskligheten*. Volante förlag, Stockholm. 773 s. ISBN 978-91-7965-256-2.

Antropologen David Graeber och arkeologen David Wengrow har skrivit en bästsäljare. Översatt till ett 30-tal språk har boken *The Dawn of Everything – A New History of Humanity* (2021) gjort världssuccé. Sedan 2022 finns den i svensk översättning.

Bokens tolv kapitel griper över mycket. Några av de många ämnen som avhandlas är människans evolution, uppkomsten av stadsstater och hierarkier, neolitiseringsprocesser, franska revolutionen och upplysningen, relationer mellan koloniserare och urfolk i Nordamerika, förkolonial historia i Mellanamerika och de första städerna i Eurasien. Det är en mångfald som omöjligt kan göras rättvisa i en kort recensions-text. Istället lyfter jag fram några av de övergripande teman som genomsyrar boken.

Centralt i läsningen är att Graeber och Wengrow menar att författare och forskare från andra discipliner – exempelvis ekonomer,

evolutionspsykologer och historiker – ignorerar relevanta forskningsresultat från arkeologin och antropologin och istället använder föråldrade kunskaper för att uppmåla felaktiga berättelser om vad som utmärker mänskligheten och dess utveckling. Francis Fukuyama, Jared Diamond, Steven Pinker och Yuval Noah Harari nämns återkommande som exempel. Enligt Graeber och Wengrow återkommer dessa felaktiga berättelser i otaliga varianter på två teman. Antingen som återklanger av tankar från Thomas Hobbes (1588–1679) som i sin skrift *Leviathan* (1651) hävdar att den moderna civilisationen är en berättelse om framsteg bort från den primitiva vildens "allas-krig-mot-alla-ursprung". Eller så är det forskare som inspirerade av Jean-Jacques Rousseau (1712–1778) lyfter fram den ädla vilden och associerar civilisationsframsteg med förlusten av människans ursprungliga harmoniska liv i naturlig frid och frihet. Men, som ny forskning återkommande visat, finns inte någon enkel ursprunglighet i människans sätt att vara eller att forma samhällen. Människan har kapacitet att samtidigt vara både brutal och ädel, och allt där-emellan. Och, framför allt har våra miljoner år av evolution bidragit till att skapa socio-kulturella relationer som med stor variation hanterar dessa ytterligheter av allmänmänskligt beteende. Därför är deterministiska referenser till människan som en gång brutal eller ädel kunskapslösa. Det vet Graeber och Wengrow. Som alternativ lyfter de fram människans förmåga att göra val som förändrande drivkraft genom förhistorien.

Som forskare som ägnat tid åt studier av människans evolution är detta skön läsning. Jag är personligen urtrött på att återkommande läsa forskningsresultat eller populärvetenskap som med utgångspunkt i antingen den brutale eller den lycklige vilden sätter upp deterministiska ramverk för att berätta om vad det är att vara människa idag. Som nämnts har det aldrig funnits antingen eller. Variation och komplexitet karaktäriserar de många miljoner år som utgör människans förhistoria. Men, att det skulle handla om förmågan att göra val och att detta skulle vara en drivkraft på de sätt som Graeber och Wengrow framhåller, är en förenklad slutsats. Vad vi vet är att genom människans evolution har förmågan till anpassning och till social